

Wojciech Hanus
Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie
ORCID 0000-0003-0375-5663

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU INSTYTUTU
PAMIĘCI NARODOWEJ W RZESZOWIE W ZWIĄZKU
Z XVII OBCHODAMI MIĘDZYNARODOWEGO DNIA PAMIĘCI
O OFIARACH HOLOKAUSTU NA PODKARPACIU
(20–30 STYCZNIA 2025 R.)

Każdego roku 27 stycznia obchodzimy Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu (International Day of Commemoration in Memory of the Victims of the Holocaust), ustanowiony 1 listopada 2005 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, by uczcić pamięć Żydów zamordowanych przez Niemców podczas II wojny światowej. Data nie jest przypadkowa – tego dnia 1945 r. oddziały Armii Czerwonej wkroczyły do KL Auschwitz, największego niemieckiego obozu koncentracyjnego i obozu zagłady. W ciągu czterech lat funkcjonowania obozu Niemcy zgładzili w nim co najmniej 1 mln 100 tys. osób, w tym około 1 mln Żydów, ponad 70 tys. Polaków, 21 tys. Romów i Sinti oraz ponad 25 tys. więźniów innych narodowości, z których 15 tys. to jeńcy sowieccy¹. Obecnie jest to jedno z najważniejszych miejsc pamięci o Holokauście. Obchody tego dnia odbywają się na całym świecie.

¹ Zob. Liczba uśmierconych w KL Auschwitz ogółem według narodowości lub kategorii deportowanych, <https://www.auschwitz.org/historia/liczba-ofiar/liczba-zamordowanych/>, dostęp 3 II 2025 r.

Centralne krajowe uroczystości z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu jak co roku zorganizowano na terenie dawnego obozu KL Auschwitz II-Birkenau. Ceremonia rozpoczęła się w namiocie rozłożonym przed bramą główną, w którym zgromadziło się około 3 tys. osób. Wzięli w niej udział byli więźniowie, którym udało się przeżyć gehennę tego miejsca kaźni, oraz ponad 60 delegacji z różnych państw i instytucji, z prezydentem RP Andrzejem Dudą i jego małżonką Agatą Kornhauser-Dudą na czele. Wśród przybyłych gości byli królowie, prezydenci, premierzy, ministrowie i dyplomaci innych państw, przedstawiciele licznych międzynarodowych instytucji i organizacji, duchowni, pracownicy muzeów i miejsc pamięci związanych z tematyką Zagłady. Dzięki mediom i transmisji internetowej w uroczystości mogli uczestniczyć także wszyscy ci, którzy pragnęli uczcić pamięć ofiar, a nie mogli być obecni na miejscu. Instytut Pamięci Narodowej reprezentował zastępca prezesa dr Mateusz Szpytma.

Główną przemowę wygłosili Ocalali: Marian Turski, Janina Iwańska, Tova Friedman i Leon Weintraub. Głos w imieniu darczyńców wspierających działalność Miejsca Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau zabrał Roman Lauder. Po nim przemawiał dyrektor muzeum dr Piotr Cywiński, który – podziękowawszy zebranym za ich przybycie – swoje uroczyste wystąpienie poświęcił znaczeniu pamięci. Całość obchodów zwieńczyły modlitwy, odmówione przez rabinów i duchownych różnych wyznań chrześcijańskich, oraz zapalenie zniczy przez szefów delegacji państwowych przed historycznym wagonem towarowym ustawionym przed bramą główną byłego obozu Auschwitz II-Birkenau².

27 stycznia odbyły się także główne obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu. Na Nowym Cmentarzu Żydowskim przy ul. Dołowej w Rzeszowie rabin Szalom Dow Ber Stambler i ks. dr Paweł Batory (dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Rzeszowie) odmówili modlitwy za ofiary Holokaustu. Pod obeliskiem upamiętniającym tych, którzy zginęli w czasie Zagłady, zapalono znicze, złożono wieńce, wiązanek kwiatów oraz kamyczki, które w tradycji

² Zob. *My, Ocalali, wiemy, że konsekwencją bycia obcym jest czynne prześladowanie. 80. rocznica wyzwolenia Auschwitz. Relacja z obchodów upamiętniających 80. rocznicę wyzwolenia KL Auschwitz-Birkenau, 27 I 2025 r.*, <https://www.auschwitz.org/muzeum/aktualnosci/my-ocalali-wiemy-ze-konsekwencja-bycia-obcym-jest-czynne-przesladowanie-80-rocznica-wyzwolenia-auschwitz-,2574.html>, dostęp 3 II 2025 r.

żydowskiej symbolizują trwałą pamięć o zmarłych. Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie reprezentowali dyrektor oddziału dr hab. Dariusz Iwaneczko i dr hab. Elżbieta Rączy. Jeszcze tego samego dnia po południu, jak co roku, w kościele farnym w Rzeszowie odbyła się modlitwa o pokój na świecie oraz za ofiary Holokaustu połączona z odczytywaniem nazwisk Polaków z regionu podkarpackiego, którzy zostali zamordowani za pomoc Żydom, oraz Żydów, którzy ponieśli śmierć wraz z nimi³.

Na Podkarpaciu tradycja obchodów dni pamięci o ofiarach Holokaustu sięga roku 2008, od tego czasu zdążyły się one stać wydarzeniem cyklicznym i co roku trwają od kilku do kilkunastu dni. Ich pomysłodawcą, głównym organizatorem i koordynatorem jest prof. nadzw. dr hab. Wacław Wierzbieniec – kierownik Zakładu Historii i Kultury Żydów Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Pierwszym miastem regionu, w którym w tym dniu uczczono pamięć ofiar Zagłady, był Rzeszów. W 2010 r. do inicjatywy dołączył Jarosław, rok później sąsiedni Lubaczów. Z biegiem lat w organizację uroczystości włączały się kolejne miejscowości⁴. W 2017 r. w obchodach uczestniczyło już 38 miejscowości oraz Muzeum i Miejsce Pamięci w Bełżcu, do tamtejszego niemieckiego obozu zagłady deportowano bowiem zdecydowaną większość Żydów zamieszkałych na terenie obecnego województwa podkarpackiego⁵.

W latach 2021–2022 obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu ze względu na ówczesną sytuację epidemiologiczną w Polsce i na świecie odbywały się w okrojonej formie. W 2023 r. uroczystości zostały wznowione i przebiegały zgodnie z tradycją lat wcześniejszych.

Warto podkreślić, że w organizację dni pamięci na Podkarpaciu w latach 2008–2025 były zaangażowane liczne organizacje i instytucje, w tym władze samorządowe województwa podkarpackiego różnych szczebli, Instytut Historii UR, kurie diecezjalne w Przemyślu i Rzeszowie, Podkarpackie Kuratorium Oświaty, placówki oświatowe, gminne i miejskie ośrodki kultury, muzea, biblioteki, różne fundacje

³ XVII Obchody Dni Pamięci o Ofiarach Holokaustu – Rzeszów, 27 stycznia 2025, Instytut Pamięci Narodowej, <https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/aktualnosci/212876,XVII-Obchody-Dni-Pamieci-o-Ofiarach-Holokaustu-Rzeszow-27-stycznia-2025.html>, dostęp 8 II 2025 r.

⁴ E. Rączy, *Obchody Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu*, „UR Journal of Humanities and Social Sciences” 2017, nr 1 (2), s. 167.

⁵ R. Kuwałek, *Obóz zagłady w Bełżcu*, Lublin 2010, s. 235–251; E. Rączy, *Zagłada Żydów w dyskrtyce krakowskim w latach 1939–1945*, Rzeszów 2014, s. 270–345.

oraz osoby prywatne. Od 2012 r. współorganizatorem obchodów na Podkarpaciu jest rzeszowski oddział IPN, a od roku 2016 są one objęte patronatem marszałka województwa podkarpackiego⁶.

W minionych latach uroczystości organizowano w kilkudziesięciu miastach i miejscowościach województwa. W ich ramach odbywały się modlitwy w intencji ofiar Holokaustu, prelekcje, wykłady, naukowe i popularnonaukowe sesje poświęcone stosunkom polsko-żydowskiemu, kulturze i Zagładzie. Istotnym elementem corocznych obchodów są także pokazy filmowe⁷, koncerty⁸, występy chórów⁹, wystawy¹⁰, spotkania autorskie¹¹, spektakle¹², warsztaty i lekcje¹³ oraz spotkania z ocalałymi

⁶ E. Rączy, *Obchody Dnia Pamięci...*, s. 168.

⁷ W ramach tegorocznych obchodów pokazy filmowe odbyły się w Jaśle (film *Hugo z Jasła*, reż. Paulina Ibek, 2018), Głogowie Małopolskim (*Miłość w czasach Zagłady*, reż. Maya Sarfaty, 2020), Lubaczowie (*Partyzant z aparatem Leica*, reż. Ruth Walk, 2022) i Sanoku (*Przekraczając rzekę: z Polski do raję*, reż. Allan Novak, 2022). Zob. Program XVII Obchodów Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu, 20–30 I 2025 r., <https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/aktualnosci/211185,XVII-Obchody-Dni-Pamieci-o-Ofiarach-Holokaustu-na-Podkarpaciu-20-30-stycznia-202.html>, dostęp 6 II 2025 r. (dalej Program XVII Obchodów...).

⁸ Częścią tegorocznych obchodów był koncert pieśni żydowskich Lechaim w wykonaniu Małgorzaty Pruchnik-Chołki (śpiew i narracja), Dariusza Kota (akordeon) i Wojciecha Fronta (kontrabas). Koncert odbył się 28 stycznia w Biurze Wystaw Artystycznych w Rzeszowie. Zob. 28.01.2025 Koncert pieśni żydowskich Lechaim, MBWA Rzeszów, <https://www.bwa.rzeszow.pl/aktualnosci/28-01-2025-koncert-piesni-zydowskich-lechaim,art513/>, dostęp 6 II 2025 r.

⁹ Występy artystyczne młodzieży odbyły się 24 stycznia w Gaci, 28 stycznia w Jarosławiu i 29 stycznia w Leżajsku.

¹⁰ W ramach tegorocznych obchodów zaprezentowano liczne wystawy: w Krośnie była to „Śmierć za człowieczeństwo. Rodzina Ulmów”, przygotowana przez Oddział IPN w Rzeszowie; w Leżajsku – „Społeczność żydowska w dziejach Leżajska”; w Lubaczowie – „Sprawiedliwi ziemi lubaczowskiej”; w Narolu – „Opowieści z ul. Górnej”, autorstwa Błażeja Mysiaaka (wystawa fotografii); w Rzeszowie „Miejsca w Galicji”, autorstwa Niny Talbot; w Tarnobrzegu – „Pamięć jest naszym domem”; w Uhercach Mineralnych – „Dzielnica Argentyna”, autorstwa Ewy Michałowicz-Smarzewskiej; w Wielopolu Skrzyńskim – „Samarytanie z Markowej”, autorstwa Arkadiusza Andrejkowa (wystawa desekali), oraz „Śladami społeczności żydowskiej Wielopola Skrzyńskiego”, przygotowana przez Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora. Zob. Program XVII Obchodów...

¹¹ W ramach tegorocznych obchodów odbyły się następujące spotkania z autorami książek: w Gaci – z Januszem Słysiem, autorem książki *Społeczność żydowska na terenie gminy Gać*; w Lubaczowie – z Orą Regev-Heumann, autorką książki *A rzeka nadal płynie*; w Sanoku – z Katarzyną Twardak, autorką książki *Świat Żydów Sanoka*, w Strzyżowie – z Dariuszem Pado, poetą, adwokatem i współpracownikiem czasopism literackich podejmujących tematykę żydowską. Zob. Program XVII Obchodów...

¹² W Przemyślu 29 stycznia zaprezentowano spektakl *Dzieci bez dzieciństwa* (grupa „Teatr bez Granic” z Centrum Kulturalnego, scen. i reż. Magdalena Nuckowska); w Sanoku 23 stycznia miały miejsce inscenizacja *Ostatnia zima w kryjówe milczenia* i występ muzyczny młodzieży z Zespołu Szkół nr 1; w Narolu odbyło się czytanie performatywne opowiadania Roberta Gmiera z tomu *Epifania pana Eliasza* w wykonaniu Piotra Piel i Magdy Chrabąszcz. Zob. Program XVII Obchodów...

¹³ Warsztaty i lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży odbyły się w Błażowej, Lubaczowie i Sanoku.

świadkami dramatycznych wydarzeń z lat wojny i okupacji. Od kilku lat praktykowane są również historyczne spacery śladami żydowskich mieszkańców miast i miasteczek regionu z udziałem młodzieży szkolnej i dorosłych. Organizatorzy na swych stronach internetowych podkreślali, że „wszystkie te inicjatywy stanowiły wyraz głęboko zakorzenionego w naszej kulturze szacunku dla drugiego człowieka” i cieszyły się „dużym zainteresowaniem zarówno w kraju, jak i za granicą, o czym świadczy liczba gości, potomków ocalałych z Holocaustu i ich rodzin, którzy przybywali na Podkarpacie, by wziąć udział w obchodach”¹⁴.

W dniach 20–30 stycznia 2025 r. obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holocaustu na Podkarpaciu odbywały się już po raz siedemnasty. Włączyło się w nie 26 miejscowości regionu. Organizatorami były Uniwersytet Rzeszowski i Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie, patronat honorowy nad wydarzeniem objęli marszałek województwa podkarpackiego Władysław Ortyl i prezydent Rzeszowa Konrad Fijołek. Uroczystości swoją obecnością uświetnili Jeffrey Cymbler (USA), Aron Halberstam (Izrael), Tamar i Szmuel Halpernowie (Izrael), Sally Mizroch (USA), Ora Regev-Heumann (Izrael), Paul Shapiro (USA), Nina i Mark Talbotowie (USA).

Tradycją organizowanych w regionie podkarpackim obchodów dni pamięci jest upamiętnianie ofiar Holocaustu w miejscach ich kaźni oraz na żydowskich cmentarzach. W uroczystościach uczestniczą rabini i księża różnych wyznań chrześcijańskich, którzy odmawiają modlitwy za zmarłych, oraz przedstawiciele lokalnych władz, mieszkańcy i goście z zagranicy. Na pomnikach i przy obeliskach składa się wiązanek kwiatów, zapala znicze i kładzie się kamyczki. Taką formę w tym roku przybrały obchody w Gaci, Głogowie Małopolskim, Haczowie, Jagiell-Niechciałkach¹⁵,

¹⁴ Zob. *XIII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holocaustu na Podkarpaciu*, <https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/aktualnosci/136235,XIII-Obchody-Miedzynarodowego-Dnia-Pamieci-o-Ofiarach-Holokaustu-na-Podkarpaciu.html>, dostęp 3 II 2025 r.

¹⁵ Pamięć Żydów zamordowanych w latach wojny i okupacji niemieckiej uczczono 28 stycznia na Cmentarzu Wojennym Ofiar Hitlerizmu w Jagiell-Niechciałkach w powiecie przeworskim. Udział w uroczystościach wzięli przedstawiciele społeczności żydowskiej i polscy duchowni z metropolitą przemyskim abp. Adamem Szalem na czele, a także mieszkańcy i samorządowcy. Na cmentarzu tym spoczywają m.in. członkowie rodzin Goldmanów, Didnerów i Grünfeldów, których ukrywała błogosławiona rodzina Ulmów. Metropolita odczytał Psalm 130 i odmówił modlitwę ułożoną przez św. Jana Pawła II. Na zakończenie uczestnicy złożyli kwiaty i kamienie. Zob. *Jagiella-Niechciałki: Uczczono pamięć Żydów zamordowanych podczas II wojny światowej*, Archidiecezja przemyska obrządku łacińskiego, <https://przemyska.pl/jagiella-niechciałki-uczczono-pamiec-zydow-zamordowanych-podczas-ii-wojny-swiatowej/>, dostęp 7 II 2025 r.

Jarosławiu¹⁶, Jaśle¹⁷, Korczynie, Krośnie, Lubaczowie, Nowosielcach, Przemyślu¹⁸, Rzeszowie, Sanoku¹⁹, Stalowej Woli, Tyczynie, Wielopolu Skrzyńskim i Zarszynie.

Poza upamiętnieniem ofiar żydowskich w miejscach kaźni i na kirkutach podstawową formą obchodów jest organizacja licznych sesji, konferencji i prelekcji²⁰ z udziałem zaproszonych gości, potomków ocalonych z Holocaustu, oraz pracowników różnych instytucji i organizacji, w tym Instytutu Pamięci Narodowej. W dniach 20–30 stycznia w Błażowej, Gaci, Jarosławiu, Lubaczowie, Łupkowie,

¹⁶ W Jarosławiu Ofiary Holocaustu upamiętniono 28 stycznia w dwóch odrębnych miejscach – na Cmentarzu Żydowskim przy ul. Kruhel Pawłosiowski i pod ścianą straceń w jarosławskim opactwie Sióstr Benedyktynek. Zob. *Dzień Pamięci o Ofiarach Holocaustu*, Miasto Jarosław, <https://miasto-jaroslaw.pl/szczegoly-aktualnosci/dzien-pamieci-o-ofiarach-holocaustu-iPK5oCrdACw8Sdl4LMzB>, dostęp 7 II 2025 r.; *Program XVII Obchodów...*

¹⁷ W Jaśle obchody rozpoczęto 20 stycznia na Cmentarzu Żydowskim przy ul. Floriańskiej, gdzie odmówiono modlitwę i zapalono znicze w intencji pomordowanych mieszkańców miasta narodowości żydowskiej. Zob. *Obchody Dnia Pamięci o Ofiarach Holocaustu w Jaśle*, Urząd Miasta w Jaśle, <https://um.jaslo.pl/pl/obchody-dnia-pamieci-o-ofiarach-holocaustu-w-jasle/>, dostęp 7 II 2025 r.

¹⁸ W Przemyślu odmówiono okolicznościową modlitwę, złożono kwiaty i zapalono znicze pod pomnikiem przy ul. Kopernika poświęconym pomordowanym Żydom z miejscowego getta. W swoim przemówieniu bp Stanisław Jamrozek zachęcił do szczerzej modlitwy za ofiary, które poniosły śmierć w przemyskim getcie, i za wszystkich tych, którzy cierpieli na różny sposób w czasie II wojny światowej. Zgromadzeni odmówili Psalm 120 w języku polskim i hebrajskim, a następnie udali się na Cmentarz Żydowski przy ul. Słowackiego, gdzie odbyła się krótka modlitwa ekumeniczna. Zob. *Przemyśl: Obchody Dnia Pamięci o Ofiarach Holocaustu*, Archidiecezja przemyska obrządku łacińskiego, <https://przemyska.pl/przemysl-obchody-dnia-pamieci-o-ofiarach-holocaustu/>, dostęp 7 II 2025 r.

¹⁹ W Sanoku ofiary Holocaustu uczczono 23 stycznia na Cmentarzu Żydowskim (róg ulic Kiczury i Głogowej). Na miejscu z krótką prelekcją wystąpiła dr Joanna Potaczek, która opowiedziała historię zagłady Żydów sanockich i ich mord. Po krótkim wprowadzeniu odbyła się modlitwa przedstawicieli społeczności żydowskiej i duchownych obrządków rzymskokatolickiego, polskokatolickiego, starokatolickiego, prawosławnego i greckokatolickiego. W trakcie ceremonii zapalono znicze, złożono kwiaty i kamienie pamięci wykonane przez osadzonych w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych, na których zapisano imiona i nazwiska Żydów pomordowanych na miejscowym Cmentarzu Żydowskim. Zob. *Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holocaustu*, Powiat sanocki, https://powiat-sanok.pl/aktualnosc-1473-miedzynarodowy_dzien_pamieci_o_ofiarach.html, dostęp 8 II 2025 r.

²⁰ Łącznie odbyło się siedemnaście prelekcji i wykładów otwartych przeprowadzonych przez pracowników rzeszowskiego oddziału IPN oraz inne osoby reprezentujące różne instytucje i organizacje (m.in. dr Annę Stróż-Pawłowską – *Miejsca pamięci o Holokauście w dyskursie artystycznym*; s. Katarzynę Kowalską NDS – *Czy dialog chrześcijańsko-żydowski jest potrzebny?*; Martę Wójcik – *Przedwojenne sklepy i firmy żydowskie w Rzeszowie*; Elżbietę Skromak – *Żydzi w Rozwadowie*; Paula Shapiro (United States Holocaust Memorial Museum) – *Rozwadowskie korzenie rodziny Paula Shapiro i jej losy w okresie Zagłady*; dr. Romana Niwierskiego – *O potrzebie wspomnień nieznanych. Niemieckie obozy pracy przymusowej dla Żydów w Rozwadowie i Stalowej Woli*, a także Arona Halberstama, pasjonata historii i dziedzictwa Żydów, dynastii chasydzkich w Galicji oraz życia religijnego). Zob. *Program XVII Obchodów...*

Przemysłu, Rzeszowie, Sanoku, Uhercach Mineralnych i Wielopole Skrzyńskim odbyło się łącznie jedenaście konferencji i sesji popularnonaukowych²¹.

²¹ 21 stycznia w Gminnym Ośrodku Kultury i Wypoczynku w Wielopole Skrzyńskim Wacław Wierzbieniec wygłosił referat pt. *Kultura żydowska i zwyczaje galicyjskich Żydów – czy takie same jak w Wielopole Skrzyńskim?*, a zaproszeni goście – potomkowie Ocalałych Sally Mizroch, Tamar i Szmuel Halpernowie i Jeffrey Cymbler – opowiedzieli o ciężkich doświadczeniach swoich rodzin w latach wojny i okupacji. Sesję zwieńczył referat Marioli Świętoń pt. *Wielopole Skrzyńskie we wspomnieniach byłych mieszkańców*.

22 stycznia w Błażowej, w tamtejszym zespole szkół przy pl. ks. Adolfa Kowala, odbyła się sesja, w której udział wzięli dr Małgorzata Kutrzeba (prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Błażowskiej), Tamar i Szmuel Halpernowie, Jeffrey Cymbler i Sally Mizroch. Jeszcze tego samego dnia w Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Błażowej został zorganizowany wieczór z historią i kulturą żydowską. Podczas spotkania odbyła się druga sesja popularnonaukowa. Wśród prelegentów byli Marta Wójcik (przewodnik i pasjonatka miasta Rzeszowa) oraz wymienieni wyżej goście z USA i Izraela. Wydarzeniu towarzyszyła degustacja tradycyjnych potraw żydowskich. Zob. *Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu 2025*, Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Błażowej, <https://biblioteka.blazowa.net/międzynarodowy-dzien-pamieci-o-ofiarach-holokaustu-2025/>, dostęp 8 II 2025 r.

23 stycznia sesja, zatytułowana „Ocaleni i ratujący. Holokaust Żydów na terenie Podkarpacia”, została zorganizowana w auli Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku przy ul. Mickiewicza. W pierwszej części można było wysłuchać wykładu dr Anity Wolanin (Zespół Szkół nr 1 w Sanoku), która przybliżyła uczestnikom opowiadania żydowskie pisarza i poety Jerzego Wojtowicza, uczniowie Zespołu Szkół nr 1 recytowali wiersze poety. Kolejny wykład, pt. *Ocaleni i ratujący. Holokaust Żydów na terenie Podkarpacia – zarys problematyki*, wygłosiła dr Joanna Potaczek (Centrum Dialogu między Religiami i Narodami; Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku). W drugiej części zaproszeni goście – Sally Mizroch, Tamar i Szmuel Halpernowie, Nina i Mark Talbotowie i Jeffrey Cymbler – opowiadali o galicyjskich korzeniach i wojennych losach swoich rodzin. Na zakończenie sesji Romuald Zwonarz podzielił się historią o ratowaniu Żydów podczas Zagłady przez jego rodziców. Zob. *Program XVII Obchodów...*

24 stycznia sesje odbyły się także w Lubaczowie, Gaci i Łupkowie. Podczas spotkania w Domu Strażaka w Gaci Wacław Wierzbieniec przybliżył kulturę i zwyczaje galicyjskich Żydów, a zaproszeni goście – Tamar i Szmuel Halpernowie, Sally Mizroch oraz Nina i Mark Talbotowie – tak jak wcześniej, opowiedzieli o losach swoich rodzin. Większość uczestników sesji w tym samym dniu wzięła udział także w popołudniowym seminarium w Łupkowie. Zob. *Program XVII Obchodów...*

27 stycznia w Auli im. Stanisława Zajęcia Uniwersytetu Rzeszowskiego odbyła się II Międzynarodowa Konferencja „Holokaust i po Holocaustie z lokalnej perspektywy”. Jako prelegenci wystąpili: Mariola Świętoń, Wojciech Dyrkacz, Gabriela Zagraniczna, Karolina Łętowska, Sally Mizroch, Paul Shapiro, Nina i Mark Talbotowie, Tamar i Szmuel Halpernowie, moderatorem spotkania był Wacław Wierzbieniec.

28 stycznia sesję popularnonaukową z udziałem Wacława Wierzbienca, Jeffreya Cymblera, Paula Shapiro, Lili Haber i Sally Mizroch zorganizowano także w I LO im. Mikołaja Kopernika w Jarosławiu, a dzień później – z udziałem Wacława Wierzbienca, Lili Haber, Tamar i Szmuela Halpernow, Sally Mizroch i Jeffreya Cymblera – także w auli I LO im. Juliusza Słowackiego w Przemysłu. Zob. *XVII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu*, Uniwersytet Rzeszowski, <https://www.ur.edu.pl/pl/universytet/aktualnosci/xvii-obchody-międzynarodowego-dnia-pamieci-o-ofiarach-holokaustu-na-podkarpaciu-ii-międzynarodowa-konferencja-na-universytecie-rzeszowskim>, dostęp 8 II 2025 r.; *Program XVII Obchodów...*

W ostatnim dniu obchodów sesje odbyły się w Zakładzie Karnym w Uhercach Mineralnych i w Dwujęzycznym Liceum Uniwersyteckim im. Stanisława Barańczaka w Rzeszowie. W Uhercach

W ramach tegorocznych obchodów Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu pracownicy Oddziału IPN w Rzeszowie wzięli udział w imprezach zorganizowanych w dziewięciu miejscowościach województwa podkarpackiego, tj. w Czudcu, Jedliczu, Krośnie, Leżajsku, Lubaczowie, Rzeszowie, Tarnobrzegu, Tyczynie i Wiśniowej.

W Krośnie uroczystości z udziałem dr. Wojciecha Hanusa (OBBH IPN w Rzeszowie) rozpoczęły się 20 stycznia 2025 r. na Cmentarzu Żydowskim. Oddano hołd ofiarom Holokaustu – odmówiono modlitwę i zapalono znicze, następnie uczestnicy udali się na ul. Franciszkańską, gdzie przed wmurowaną tablicą upamiętniającą mieszkańców byłego getta w Krośnie złożono kwiaty i wygłoszono okolicznościowe przemówienia²². Kolejnym punktem był wernisaż plenerowej wystawy „Śmierć za człowieczeństwo. Rodzina Ulmów”, przygotowanej przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie²³. Ekspozycja była prezentowana na krośnieńskim rynku do 16 lutego 2025 r. W tematykę wystawy zgromadzonych gości wprowadził dr Wojciech Hanus, który w Galerii „Piwnica pod Cieniami”, należącej do Muzeum Rzemiosła w Krośnie, poprowadził wykład otwarty pt. *Losy*

spotkanie rozpoczęło się od prelekcji dr Joanny Potaczek pt. *Ocaleni i ratujący. Holokaust Żydów na ziemi sanockiej. Zarys problematyki*. Następnie Romuald Zwonarz opowiedział osadzonym historię swoich rodziców, którzy w latach wojny i okupacji, ryzykując życie, uratowali żydowską rodzinę, za co zostali uhonorowani przez Instytut Yad Vashem tytułem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. Z kolei Artur Górecki przybliżył sylwetki innych osób ratujących Żydów na terenie ziemi sanockiej i Bieszczadów. W ostatniej sesji, która odbyła się w liceum uniwersyteckim, udział wzięli ks. Paweł Batory oraz Paul Shapiro, Jeffrey Cymbler i Sally Mizroch. Zob. *XVII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu*, Uniwersytet Rzeszowski, <https://www.ur.edu.pl/pl/universytet/aktualnosci/xvii-obchody-miedzynarodowego-dnia-pamieci-o-ofiarach-holokaustu-na-podkarpaciu-ii-miedzynarodowa-konferencja-na-uniwersytecie-rzeszowskim>, dostęp 8 II 2025 r.; *Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-lupkowie-miedzynarodowy-dzien-pamieci-o-ofiarach-holokaustu>, dostęp 8 II 2025 r.

²² *XVII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu*, Muzeum Rzemiosła w Krośnie, <https://muzeumrzemiosla.pl/xvii-obchody-miedzynarodowego-dnia-pamieci-o-ofiarach-holokaustu/>, dostęp 5 II 2025 r.

²³ Autorami scenariusza ekspozycji byli Wojciech Hanus (IPN Rzeszów), Maciej Korkuć (IPN Kraków) i Mateusz Szpytma (zastępca prezesa IPN), za projekt graficzny, rysunki i skład odpowiadała Katarzyna Hudzicka-Chochorowska (IPN Rzeszów). Wystawę po raz pierwszy zaprezentowano 21 VIII 2023 r. przed Pałacem Prezydenckim w Warszawie, następnie gościła ona w wielu miejscach w kraju i za granicą, m.in. w Parlamencie Europejskim w Strasburgu (otwarcie wystawy 16 I 2024 r.), w Konsulacie Generalnym RP w Nowym Jorku (23 VIII 2023 r.), w katedrze magistralnej pw. Świętych Justusa i Pastora w Alcali pod Madrytem (23 sierpnia 2023 r.) czy w bazylice św. Jana w Berlinie (9 IX 2023 r.).

*żandarmów niemieckich z posterunku w Łańcucie uczestniczących w zbrodni na rodzinie Ulmów i ukrywanych Żydach*²⁴.

Tego samego dnia uroczystości z udziałem przedstawiciela rzeszowskiego oddziału IPN miały miejsce także w Wiśniowej. W Szkole Podstawowej im. Marii Konopnickiej odbyły się trzy prelekcje. Doktor Robert Witalec (zastępca naczelnika Oddziałowego Archiwum IPN w Rzeszowie) zaznajomił zgromadzonych z programem dokumentacyjnym *Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939–1945 – realizacja i wyzwania*. Marian Irzyk opowiedział o miejscowych Polakach zamordowanych w KozłóWKu za pomoc Żydom, natomiast dr hab. Waław Wierzbieniec skupił się na społeczności żydowskiej zamieszkałej w gminie Wiśniowa oraz jej zagładzie w okresie okupacji niemieckiej. Całość zwieńczyły występ słowno-muzyczny i ekspozycja materiałów związanych z historią Holokaustu²⁵.

Dzień później w tarnobreskich obchodach dnia pamięci uczestniczył Zenon Fajger (BEN IPN w Rzeszowie), który w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. dr. Michała MarczaKa wygłosił dla uczniów szkół średnich dwie prelekcje na temat zagłady polskich Żydów w czasie II wojny światowej. Podobny kształt miały imprezy w Tyczynie (22 stycznia) i Czudcu (23 stycznia). W pierwszej miejscowości w spotkaniu z młodzieżą uczestniczyła dr hab. Elżbieta Rączy – koordynator obchodów (UR, OBBH IPN w Rzeszowie), która omówiła przebieg zagłady Żydów na terenie okupacyjnego starostwa rzeszowskiego. Z kolei w Czudcu z młodzieżą tamtejszego zespołu szkół spotkał się dr Wojciech Hanus, który przybliżył zgromadzonym tragiczną historię ukrywania Żydów przez Józefa i Wiktoria Ulmów²⁶.

Godne uwagi były obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu zorganizowane w Lubaczowie. Główne uroczystości z udziałem przedstawicieli rzeszowskiego oddziału IPN Huberta Burego (naczelnika OBUWiM) i dr. Wojciecha Hanusa rozpoczęły się w piątek, 24 stycznia. Ich centralnym punktem było seminarium „Pamięć. Świadectwo. Sprawiedliwość”, zorganizowane przez

²⁴ XVII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu, Muzeum Rzemiosła w Krośnie, <https://muzeumrzemiosla.pl/xvii-obchody-miedzynarodowego-dnia-pamieci-o-ofiarach-holokaustu/>, dostęp 5 II 2025 r.

²⁵ Program XVII Obchodów...

²⁶ *Ibidem*.

gminę w Miejskim Domu Kultury im. Aleksandra Sas-Bandrowskiego w Lubaczowie²⁷. Otworzył je wójt gminy Lubaczów Wiesław Kapel. Prelekcje, które odbyły się podczas seminarium, poruszały różne aspekty Zagłady. Dariusz Sałek (Muzeum Kresów w Lubaczowie) opowiadał o losie żydowskiej społeczności Lubaczowa i okolic oraz o sposobach upamiętnienia ofiar; Ewelina Szumilak (Muzeum i Miejsce Pamięci w Bełżcu) omówiła realizację niemieckiej zbrodniczej akcji „Reinhardt” w obozach zagłady w Bełżcu, Sobiborze i Treblince; dr Wojciech Hanus skupił się na zagładzie Żydów na terenie Kreis Rawa Ruska; Zenon Swatek (wicestarosta lubaczowski) przedstawił Holokaust ludności żydowskiej na terenie Lubaczowa i okolic, z kolei Maria Magoń (prezes Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich) przybliżyła historie polskich Sprawiedliwych wśród Narodów Świata z ziemi lubaczowskiej. Zakończyła sesję Ora Regev-Heumann, która podzieliła się dramatyczną historią swojej rodziny zamieszkałej w latach wojny i okupacji w Lubaczowie²⁸.

Po zakończeniu seminarium uczestnicy udali się na tzw. Plebańskie Pole znajdujące się między Mokrzycą a Dachnowem nieopodal Lubaczowa, gdzie przy pomniku upamiętniającym Żydów zamordowanych w latach okupacji niemieckiej delegacje z różnych instytucji i organizacji złożyły kwiaty, natomiast młodzież ze szkół z terenu gminy ułożyła kamyki. Lubaczowskie obchody były także okazją do zaprezentowania wyników prac nad rewitalizacją tego miejsca pamięci. W ramach zagospodarowania terenu poprowadzono aleję do pomnika, przy której na ceglanych cokołach zamontowano trzy tablice informacyjne dotyczące żydowskich mieszkańców Lubaczowa i okolic, miejscowego getta oraz zagłady Żydów. Treść tablic została przygotowana przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie²⁹.

²⁷ Organizatorami obchodów byli starosta lubaczowski, burmistrz miasta Lubaczowa, wójt gminy Lubaczów, burmistrz miasta i gminy Narol, Muzeum Kresów w Lubaczowie, Miejska Biblioteka Publiczna im. Władysława Broniewskiego w Lubaczowie, Miejski Dom Kultury w Lubaczowie, Gminna Biblioteka Publiczna w Lubaczowie z siedzibą w Baszni Dolnej, Gminny Ośrodek Kultury w Narolu, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich Oddział Lubaczów, Muzeum i Miejsce Pamięci w Bełżcu, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie i Instytut Historii UR.

²⁸ *Obchody XVII Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu. Seminarium i złożenie kwiatów*, Urząd Gminy w Lubaczowie, <https://www.gminalubaczow.pl/2025/01/24/obchody-xvii-miedzynarodowego-dnia-pamieci-o-ofiarach-holokaustu-seminarium-i-zlozenie-kwiatow/>, dostęp 6 II 2025 r.

²⁹ *Ibidem*.

Tego samego dnia dr Wojciech Hanus wziął także udział w obchodach w Jedliczu. W tamtejszym gminnym ośrodku kultury wygłosił prelekcję dotyczącą powojennej odpowiedzialności sprawców zbrodni na rodzinie Ulmów i ukrywanych przez nich Żydach³⁰.

Ostatnim z miast Podkarpacia, w którym gościli pracownicy rzeszowskiego oddziału IPN, był Leżajsk. Tamtejsze obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu odbyły się w Muzeum Ziemi Leżańskiej. Uroczystości rozpoczął występ muzyczny chóru „Cantiamo” pod dyrekcją Barbary Kuczek. Kolejnym punktem był wykład otwarty pt. „Zbrodnia (nie)osądzona. Udział żandarmerii niemieckiej z posterunku w Łańcucie w mordzie na rodzinie Ulmów i ukrywanych Żydach i powojenna odpowiedzialność sprawców”, który wygłosił dr Wojciech Hanus. Uczestnicy i zaproszeni goście mieli także okazję zwiedzić okolicznościową wystawę poświęconą społeczności żydowskiej Leżańska³¹.

XVII Obchody Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu były okazją do przypomnienia tych tragicznych wydarzeń w historii regionu, do popularyzacji wiedzy o nich, a także do podkreślenia znaczenia edukacji historycznej i dialogu międzykulturowego w budowaniu wspólnej pamięci o ofiarach Zagłady.

³⁰ *Prelekcja z okazji zbliżającego się Międzynarodowego Dnia Pamięci Ofiar Holokaustu*, GOK w Jedliczu, https://gok.jedlicze.pl/aktualnosc-9194-prelekcja_z_okazji_zblizajacego_sie.html, dostęp 8 II 2025 r.

³¹ *Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu – relacja*, Muzeum Ziemi Leżańskiej, <https://muzeum-lezajsk.pl/news/dzien-pamieci-o-ofiarach-holokaustu-relacja/>, dostęp 10 II 2025 r.